

Ilgametei Panevėžio kraštotyros muziejaus direktorei Jadvygai Rimšelienei – 80

Alfreda PETRULIENĖ

Jadvyga Rimšelienė, ilgametė Panevėžio kraštotyros muziejus direktorė, pasitinka garbingą gyvenimo sukaktį – aštuoniasdešimtmetį. Tai laiko tarpsnis, į kurį galima sutalpinti beveik visą Panevėžio kraštotyros muziejaus, kuris šiais metais perkopė savo veiklos 85 metų ribą, istoriją.

Visas Jadvygos Rimšelienės gyvenimas buvo atiduotas muziejui, jam paskirti trisdešimt ketveri gražiausi darbo ir veiklos metai. Ji visą savo kūrybinį gyvenimą yra muziejaus direktorė, kitokių pareigbių biografijoje neįrašyta.

Jadvyga Rimšelienė-Sakauskaitė, kaip pati rašo savo autobiografijoje, yra aukštaitė, gimė 1929 m. gegužės 30 d., Kaune, augo darnioje kėdainiečių inteligentų šeimoje. Jos tėvas inžinierius mechanikas Stasys Sakauskas dirbo Kėdainių elektrinėje, kurį laiką buvo jos direktoriumi. Mama, nors turėjo gerą išsilavinimą, prižiūrėjo gražius namus Kėdainių senamiestyje, rūpinosi šeima.¹

1937 m. Jadvyga pradėjo lankyti Kėdainių miesto pradžios mokyklą, 1942 metais įstojo į Kėdainių gimnaziją ir ją baigė 1949 metais, jau pasibaigus karui. Tais pačiais metais Jadvyga Sakauskaitė įstojo į Vilniaus valstybinį universitetą, Istorijos ir filologijos fakultetą, kur studijavo istoriją ir jai artimas disciplinas, įgijo etnografės specialybę. Studijų metais gilindamasi į etnografijos mokslą, žavėjosi etninės kultūros bei specialybės dalykus dėšiusių P. Galaunės, A. Mikėnaitės, P. Dundulienės asmenybėmis, jų organizuojamomis ekspedicijomis po gimtąjį kraštą. Labai didelį įspūdį studentei, būsimajai muziejininkei, paliko pažintis su kultūros paveldu Ermitaže, kur teko lankytis studentų praktikos metu.

Baigusi universitetą, gavo paskyrimą dirbti Panevėžio kraštotyros muziejuje ir 1954 m. rugpjūčio mėn. 19 d. parašė Kultūros skyriaus vedėjui prašymą skirti muziejaus direktoriaus pareigoms.² J. Rimš-

¹ PKM archyvas. B 9, p. 82

² PKM archyvas. B 9 p. 83



Jadvyga Rimšelienė. 1975 m. PKM archyvo nuotr.

THE LONG-TIME DIRECTOR OF PANEVĖŽYS LOCAL LORE MUSEUM JADVYGA RIMŠELIENĖ CELEBRATES THE 80TH ANNIVERSARY

Alfreda PETRULIENĖ

Jadvyga Rimšelienė, the long-time Director of Panevėžys Local Lore Museum, celebrates the 80th birth anniversary. 80 years is a period of time which actually covers nearly the whole history of Panevėžys Local Lore Museum that meets its 85th anniversary this year.

The whole life of Jadvyga Rimšelienė was dedicated to the museum to which she devoted her 34 most beautiful years of work. She has been the director of the museum her entire creative life and has never changed the place of her work.

J. Rimšelienė says that her decision to become a museum worker was not taken by accident. She associates it with the museum in her hometown Kėdainiai which for many years attracts by the exhibits of the Dukes Radvilos, relics of the estate culture. J. Rimšelienė was well familiar with this museum; each visit to it redoubled her interest in the historic past and determination to associate her further life with museums.

lienė po ilgo muziejaus merdėjimo, kai, prasidėjus sovietinei okupacijai dėl ideologinių nuostatų daugelis paskirtų vadovų buvo menko išsilavinimo, ne specialistai, tapo pirmąja Panevėžio kraštotyros muziejaus direktore su aukštuoju išsilavinimu. Per pirmąjį pokario dešimtmetį jau buvo pasikeitę septyni direktoriai, tarp jų nebuvo nė vieno istoriko.

J. Rimšelienė savo pasirinkimo tapti muziejininke nelaiko atsitiktiniu. Ją direktorė sieja su savo gimtųjų Kėdainių muziejumi, kuriame

nuo seno lankytojus stebino kunigaikščių Radvilų laikus menantys eksponatai, dvarų kultūros relikvai. Šis muziejus jai buvo gerai pažįstamas, kiekvienas apsilankymas jame stiprino domėjimąsi istorine praeimi, lėmė profesijos pasirinkimą.

Kaip Panevėžio kraštotyros muziejus išgyveno pirmąjį pokario dešimtmetį, vieną iš niūriausių savo veiklos etapų, sunku iliustruoti pasiekimais. 1944 m. lapkričio mėn. LTSR Liaudies komisarų taryba priėmė nutarimą Nr. 170 „Dėl Lietuvos TSR muziejų veikimo atnaujinimo“. Tuo pagrindu Panevėžio kraštotyros muziejus, kuris priklausė Vykdomojo komiteto Švietimo skyriui, pagal 1945 kovo 8 d. surašytą perdavimo ir priėmimo aktą su visais eksponatų likučiais iš Respublikos g. 14 buvo perkeltas į Respublikos g. 3-uoju numeriu pažymėtą mūrinį dar nebloginį išsilaikiusį pastatą, kuriame Lietuvos Respublikos metais buvo įsikūręs apygardos teismas. Pirmoji ekspozicija po karo Panevėžio kraštotyros muziejuje atidaryta 1947 m. sausio 7 d.³ Ekspozicijos buvo nuolat tobulinamos, pildomos, keičiamos, atsižvelgiant į eksponatų gausėjimą, instrukcijas ir politinio gyvenimo aktualijas.

1952 m. muziejaus pastatas, kurio dalyje dar buvo gyvenamosios patalpos, buvo perduotas miesto Vykdomojo komiteto Kultūros skyriui. Jadvygai Rimšelienei, jaunai direktorei, tik 1959 metais⁴ pavyko pasiekti, kad visame pastate įsikurtų muziejus ir jo saugyklos. Rūpestis, kad muziejaus pastatas būtų rekonstruotas ir pagaliau įrengtos tinkamos rinkinių saugyklos bei ekspozicijų salės, buvo svarbiausia visų jos direktoriavimo metų organizacinių darbų dalis.

Kaip prisimena Jadvyga Rimšelienė, pastato, į kurį buvo perkeltas (deja, jau ketvirtą kartą) muziejaus turtas, tuo metu garsiai netituluojamas nacionaliniu paveldu, būklė buvo pakenčiama, tačiau



J. Rimšelienė 50-mečio proga sveikina muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos viršininką J. Glemžą. Panevėžys, 1979 m. PKM archyvo nuotr.

ekspонатų – apverktina. Po perkraustymo daugelis eksponatų buvo sunėsti į antrąjį aukštą ir sukrauti į spalius. Teko nedelsiant juos inventorizuoti ir gelbėti.

Be J. Rimšelienės, ką tik pradėjusios eiti direktorės pareigas, tuo metu muziejuje dirbo tik vienas mokslinis bendradarbis ir valytoja.⁵

Jau per pirmąjį savo muziejinės veiklos dešimtmetį J. Rimšelienė atkakliai siekė, kad ne tik būtų tinkamai prižiūrimas senas pastatas, remontuojamas, laiku valomi kaminai, nes kūrenama buvo kietu kuru, būtų įrengta dūmtraukių izoliacija, dvigubina durys, didinamas ekspozicinis plotas, bet ir būtų leista persikelti į didesnes patalpas, nes šios neatitiko sanitarinių, higieninių reikalavimų. Ir taip kasmet nuolat rašomi raštai miesto vykdomajai valdžiai, minami įstaigų su aukštais valdininkais slenksčiai, ieškoma bendraminčių ir suprantančiųjų paramos. Priežastis labai aiški: muziejaus bendras plotas tik 363 kv. m, ekspozicijai paskyrus du jo trečdalius, rinkinius teko grūsti palėpėse.⁶ 1963 m. muziejuje jau buvo surinkta per 35 tūkstančius eksponatų. Tuo laikmečiu tarybiniai ideologai spaudė kultūros įstai-gose organizuoti viešus susitikimus su revoliucionieriais, politiniais veikėjais, ir tai buvo menkas šiaudas, už kurio buvo galima griebtis pateikiant motyvus dėl muziejaus plėtros, gerovės. Muziejui naujų patalpų buvo ieškoma tuometinės Lenino (dabar Laisvės) aikštės, Gegužės pirmosios g. 21 ir kituose pastatuose. Odisėja tęsėsi kelis dešimtmečius, kol 1985 metais pagaliau buvo paruošta dokumentacija Respublikos g. 3 pastato rekonstrukcijai, kur numatyta erdvė ne tik ekspozicijai, bet ir rinkinių saugykloms.⁷

Muziejus 1985 metais Panevėžyje iškeltas į dabartinės patalpas Vasario 16-osios g. 23, jau penktą kartą. Direktorė galėjo lengviau atsidusti, nes muziejus tarsi sugrįžo į savo gimtus Moigių namus. Taip jau atsitiko, kad 1924 m. Draugijos gimtajam kraštui remti susirinkimas, kuriame buvo nutarta įsteigti Panevėžyje muziejų, vyko notaro Jono Moigio namuose. J. Moigis kartu su keliais šviesuoliais: J. Elisonu, V. Rozmanu, P. Butėnu, P. Bliumu, ir kitais panevėžiečiais buvo muziejaus kūrimo iniciatorius, rėmėjas. Muziejus iškilmingai buvo atidarytas 1925 m. sausio 18 d. Kranto g. 21, seniausiame mūriniame name, kur XVII a. buvo įsikūręs Upytės paviato teismo archyvas.⁸ Namas nedidelis, todėl jame jau nuo pat pradžių muziejaus ekspozicijai buvo ankšta.

Pagrindinis muziejaus veidas – ekspozicijos. Kas be ko, jas kuriant sovietmečiu reikėjo paisyti nuolatinių instrukcijų, nurodymų, draudimų. Pagrindinė ugnis visada buvo nukreipta į direktorę, kuriai teko būti atkakliai, o kartu ir „dėkingai“ už dėmesį, kurio netrūko. J. Rimšelienė buvo nepartinė, bet, į pirmą lygmenį išskeldama profesionalumą, autentiškumą, istorinį pagrįstumą, naudodamasi įgimta inteligencija, erudicija, ypatingu sugebėjimu bendrauti su mokslo, meno ir valdžios žmonėmis, sėkmingai kūrė Panevėžio kraštotyros muziejų.

J. Rimšelienės nuopelnas muziejinkystėje yra ir tas, kad jai kartu su dirbančiais muziejinkais palaipsniui pavyko, kuriant išplėstinę miesto istorijos ir jo plėtros panoramą, pateikti ir krašto priešistorę, surasti vietas ir būdų pristatyti 1831 m., 1863 m. sukilimus, žymius

³ Alfrėda Petruilienė. Iš Panevėžio muziejaus praeities. P. 2000. p. 10

⁴ Ten pat. p. 10

⁵ Laima Lapėnienė. Po trijų dešimtmečių, atiduotų muziejui, išėjimas buvo skaudus. / „Sekundė“, 2000 01 18, Nr. 13 (1238), p. 2.

⁶ PKM archyvas. B 61, p. 51.

⁷ Vlada Buzilauškienė. Panevėžio kraštotyros muziejaus įkūrimas ir veikla. Diplominis darbas 1990. PKM archyvas, B 129, p. 64.

⁸ A. Petruilienė. Iš kultūros palikimo istorijos. P. 1993, p. 8.

žmones, garsiąją V. Straševičiaus drugelių kolekciją ir visa kita. Ši ekspozicija 8-ajame dešimtmetyje tarp Lietuvos kraštotyros muziejų buvo pastebėta ir pažymėta. Beje, ekspozicijų mokslinis lygis, gausėjančių eksponatų skaičius, padidėjęs ekspozicinis plotas padėjo muziejui pakilti iš ketvirtos į trečiąją kategoriją. Tai reiškė geresnį įstaigos finansavimą, didesnius darbuotojų atlyginimus, etatų skaičių ir kita. J. Rimšėlienės didelių pastangų ir atkaklumo dėka Panevėžyje ir rajone buvo įkurti ir atidaryti keturi muziejaus filialai su nuolat veikiančiomis originaliomis ekspozicijomis: rašytojai G. Petkevičiui-Bitei (Panevėžys, Šv. Zitos g. 18), 1969 m., skulptoriui J. Zikarui (Paliukų k.), 1972 m., skulptoriui V. Svirskui, tautodailės meistrams (Panevėžys, Kranto g. 21), 1972 m., gydytojui A. Domaševičiui (A. Smetonos 27), 1974 m., 1973 m. uždarytoje bažnyčioje, Sodų g. 2, atlikus remontą atidaryti Parodų rūmai.⁹

Nuo 1957 m. J. Rimšėlienės iniciatyva susitelkę muziejininkai pradėjo organizuoti etnografinės ekspedicijas-išvykas į Panevėžio ir aplinkinių rajonų kaimus rinkti eksponatų. Keliauta pėsčiomis, dviračiais, nakvota pas pažįstamus, mokyklose kartu su Vilniaus universiteto, Dailės instituto studentais. Etnografinės išvykos dažnai derintos prie archeologinių ekspedicijų, kurios pradėtos organizuoti nuo 1959 m. (archeologė D. Andrašiūnaitė muziejuje dirbo 1959-1960 m., archeologė A. Petrulienė archeologinius kasinėjimus vykdyti pradėjo nuo 1979 m. iki dabar).¹⁰

Palapsniui muziejaus rinkiniai pilnėjo, pagausėjęs darbuotojų, plėtėsi mokslo tiriamasis darbas skyriuose, sunorminta rinkinių apskaita, išsiplėtė ekspozicijų tematika nuo priešistorės iki nūdienos aktualijų, pagausėjo įvairių renginių, tarp jų ir respublikinių dailės parodų, susiformavo šiuolaikinės muziejininkystės pagrindai. Muziejus buvo gausiai lankomas, tapo žinomu miesto kultūros židiniu. Šiame muziejaus veiklos etape buvo pastebėti ir J. Rimšėlienės nuopelnai. 1987 m. J. Rimšėlienė buvo apdovanota TSRS Kultūros ministerijos ir kultūros darbuotojų Profsąjungų CK prezidiumo N. K. Krupskajos medaliu už nuopelnus kultūros ir švietimo darbe.¹¹ Suprantama, pirmiausia J. Rimšėlienės muziejinė veikla buvo pastebėta ir vertinama Lietuvoje, direktorė ne kartą apdovanota LTSR Kultūros ministerijos padėkos, garbės raštais.

J. Rimšėlienės asmenybės veiklos laukas buvo ir miesto kultūrinis gyvenimas, ypač jaunystėje. Ji – aristokratiškos dvasios, išprususi, inteligentiška, elegantiška, veikli moteris, savo erudicija sugebėjo suburti apie save bendraminčių, draugų ratą. Jos šeima artimai bendravo su Panevėžio dramos teatro režisieriumi Juozu Miltiniu, teatro aktoriais, dailininkais.

1956 metais Panevėžio kraštotyros muziejuje J. Rimšėlienės iniciatyva buvo įkurta saviveiklinė dailės studija, kuriai pradžioje vadovavo dailininkas A. Stepanka. Muziejuje studijos nariai vakarais piešdavo muziejaus eksponatus, ruošė parodas. Po dešimtmečio veiklos, kai studija gavo patalpą Autokompresorių gamykloje, jai vadovauti buvo pakviestas dailininkas K. Naruševičius. Ne vienas šios dailės studijos lankytojas tapo profesionaliu dailininku: A. Beinoravičius, grafikė V. Gaidamavičiūtė-Kisielienė, tekstilininkės



Muziejininkai su tautodailininkais veža eksponatus. Panevėžys 1957 m. PKM archyvo nuotr.

G. Puodžiukaitė ir E. Jasiūnaitė, tapytojas S. Kavaliauskas ir kiti.

Prie Panevėžio kraštotyros muziejaus būrėsi ir tautodailininkai, kurie, muziejaus direktorės vadovaujami, rengė bendras parodas. Toks kūrybinis bendradarbiavimas truko iki Tautodailės sąjungos įsikūrimo 1966 metais. Aukštaitijos krašto tautodailininkų kasmetinės parodos visada eksponuojamos Parodų rūmų salėje. Šią tradiciją iki šiol tęsia Dailės galerija, kuri 1990 metais įsikūrė po restauracijos buvusiose muziejaus patalpose. Tos parodos Dailės galerijos salė – savotiškas vienintelis bendros muziejinės veiklos reliktas.

Pokario laikotarpiu iki 1975 m. rūpintis kultūros paveldu buvo pavesta muziejams. Muziejininkai kaupė informaciją apie miesto ir rajono kultūros vertybių būklę, padėjo rengti respublikinį paveldo paminklų sąrašą, kuris buvo paskelbtas 1973 m.

J. Rimšėlienė domėjosi Panevėžio krašto ir miesto istorija, palaikė nuolatinį ryšį su istorike Ona Maksimaitiene, kuri Panevėžio miesto istorijos tyrinėjimus laikė savo gyvenimo dalimi, kitais žymiais mokslininkais ir kultūros veikėjais.

Šiandien Panevėžio kraštotyros muziejaus tęsiama veikla yra plati ir įvairi. Ji remiasi praėjusiais dešimtmečiais susiformavusia struktūra, nuostatais. Nuolat kaupiami nauji eksponatai, vyksta archeologinės ir etnografinės ekspedicijos. Pastarąją veiklą koordinuoja 1990 m. įkurtas etninės kultūros skyrius, kuris veikia šalia istorijos, gamtos, restauravimo skyrių. Muziejus leidžia leidinius, kuria videofilms, internetines svetaines. Išplėtotą edukacinę veiklą, konferencijas, seminarai, parodas, paskaitas, kiti visuomeniniai renginiai – nuolatinė muziejininkų kasdienybė ir duona¹².

Panevėžio kraštotyros muziejaus per savo veiklos 85 metų laikotarpį sukaupė per 90 tūkstančių eksponatų. Nepaisant pragaištingų karo meto netekčių, pokario sunkumų, muziejus didžiuojasi savo pirmtakų, kūrėjų, atsidavusių muziejininkų, tarp jų ir ilgametės muziejaus direktorės Jadvygos Rimšėlienės, indėliu į Lietuvos muziejininkystės vystymą.

Mes, muziejininkai, darbų bendražygiai ir tęsėjai, bendraminčiai, nuoširdžiai sveikiname Panevėžio kraštotyros muziejaus direktorę Jadvygą Rimšėlienę su garbingu jubiliejumi, linkime sveikatos, ilgų ir šviesių rudenėjančio gyvenimo metų.

⁹ A. Petrulienė. Panevėžio kraštotyros muziejui – 80. // Lietuvos muziejai. 2005 m. Nr. 1-2.

¹⁰ A. Petrulienė. Iš kultūros palikimo istorijos. Panevėžio istorijos fragmentai. P. 1993. p. 9

¹¹ PKM archyvas B 9, p. 2.

¹² Arūnas Astramskas. Panevėžio kraštotyros muziejus. // „Mokslas ir gyvenimas“. 1996 Nr. 3, p. 36